

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA MILLIY XARAKTER XUSUSIYATLARINI TARBIYALASHDA O'ZBEK ADABIYOTINING O'RNI

Kozimova (Ibrohimova) Mushtariybonu Isoqjanovna
Namangan Davlat Pedagogika Instituti Pedagogika Nazariyasi va Tarixi
mutaxassisligi PNT-AU-25 magistranti
Ilmiy rahbar: Abdullayev Dilshod

Annotatsiya. Maqolada umumta'lim maktablarida o'quvchilarda milliy xarakter xususiyatlarini shakllantirishda o'zbek adabiyotining pedagogik roli va tarbiyaviy imkoniyatlari tahlil qilinadi. Unda badiiy matnlar orqali sabr, halollik, adolat, mas'uliyat va vatanparvarlik kabi fazilatlarni rivojlantirish, milliy qadriyatlarni singdirish va o'quvchilarning axloqiy va ijtimoiy ko'nikmalarini mustahkamlash yo'llari ko'rsatib o'tiladi.

Kalit so'zlar: o'zbek adabiyoti, milliy xarakter, tarbiya, pedagogik samaradorlik, milliy qadriyatlar, axloqiy fazilatlar.

РОЛЬ УЗБЕКИСТАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ФОРМИРОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРА В КОМПЛЕКСНЫХ ШКОЛАХ

Аннотация. В статье анализируется педагогическая роль и образовательный потенциал узбекской литературы в формировании национальных черт характера у учащихся средних школ. Показаны пути развития таких качеств, как терпение, честность, справедливость, ответственность и патриотизм, посредством литературных произведений, привития национальных ценностей и укрепления нравственно-социальных навыков учащихся.

Ключевые слова: узбекская литература, национальный характер, образование, педагогическая эффективность, национальные ценности, нравственные качества.

THE ROLE OF UZBEKISTAN LITERATURE IN DEVELOPING NATIONAL CHARACTER IN COMPREHENSIVE SCHOOLS

Abstract. This article analyzes the pedagogical role and educational potential of Uzbek literature in developing national character traits in secondary school students. It demonstrates ways to develop such qualities as patience, honesty, fairness, responsibility, and patriotism through literary works, instilling national values, and strengthening students' moral and social skills.

Keywords: Uzbek literature, national character, education, pedagogical effectiveness, national values, moral qualities.

KIRISH

Bugungi ta'lim tizimida yosh avlodning ma'naviy, axloqiy va madaniy rivojlanishi muhim vazifa hisoblanadi. Milliy xarakter xususiyatlarini shakllantirish

esa nafaqat o'quvchining shaxsiy rivojlanishi, balki uning jamiyatdagi roli va mas'uliyatini anglashida asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Milliy xarakter — bu tarixiy tajriba, madaniy qadriyatlar va axloqiy me'yorlar asosida shakllangan barqaror fazilatlar majmui bo'lib, sabr-toqat, halollik, adolat, mas'uliyat va vatanparvarlik kabi sifatlarni o'z ichiga oladi. Umumta'lim maktablarida bu sifatlarni rivojlantirishda o'zbek adabiyoti alohida o'rin egallaydi. Badiiy asarlar yosh avlodga milliy qadriyatlarni anglash, tarixiy va madaniy merosni o'rganish, shuningdek, axloqiy va irodaviy fazilatlarni rivojlantirish imkonini beradi. Shu tariqa, o'zbek adabiyoti ta'lim jarayonining nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyaviy vositasiga aylanadi.

Maqolaning maqsadi — umumta'lim maktablarida o'quvchilarda milliy xarakter xususiyatlarini shakllantirishda o'zbek adabiyotining roli, pedagogik imkoniyatlari va samarali yondashuvlarini aniqlashdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI

O'zbek adabiyoti umumta'lim maktablarida o'quvchilarda milliy xarakter xususiyatlarini shakllantirishda asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Adabiy asarlar nafaqat bilim berish, balki yoshlarning axloqiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Badiiy matnlar orqali o'quvchilar qahramonlarning hayoti va xatti-harakatlarini kuzatadi, ularning duch kelgan murakkab vaziyatlari va qarorlarini tahlil qiladi. Shu orqali sabr, halollik, adolat, mas'uliyat va vatanparvarlik kabi milliy xarakter xususiyatlarini o'zlashtiradi. Masalan, Alisher Navoiy asarlarida insoniy mukammallik, mehr-oqibat va axloqiy barqarorlik g'oyalari keng yoritilgan bo'lib, o'quvchilarga komil shaxs sifatida tarbiya beradi. Abdulla Qodiriy romanlarida esa ijtimoiy vaziyatlar va inson xarakteri tahlili orqali yoshlar axloqiy qaror qabul qilishni o'rganadi. O'zbek adabiyoti shuningdek, tarixiy voqealar va milliy meros bilan tanishtirish orqali milliy g'urur, vatanparvarlik va madaniy o'zlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayon o'quvchilarda nafaqat intellektual bilimlarni, balki axloqiy fazilatlarni ongli ravishda shakllantiradi. Badiiy asarlarni tahlil qilish jarayonida o'quvchilar guruh muhokamalari, rolli o'yinlar va ijodiy mashg'ulotlar orqali faol ishtirok etadi. Bu usullar nafaqat bilimni

mustahkamlashga, balki shaxsning empatiya, ijtimoiy ko'nikmalar va milliy qadriyatlarni amalda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Shu tariqa, o'zbek adabiyoti umumta'lim maktablarida milliy xarakter xususiyatlarini tarbiyalashda samarali pedagogik vosita bo'lib, yosh avlodning axloqiy va madaniy rivojlanishida beqiyos ahamiyatga ega.

TAHLILLAR VA MUHOKAMA

Umumta'lim maktablarida o'zbek adabiyoti orqali milliy xarakter xususiyatlarini shakllantirish jarayoni nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Pedagogik samaradorlik bu jarayonning sifatli va natijali bo'lishini ta'minlovchi omillardan biri hisoblanadi. Badiiy asar tahlili o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tanqidiy tafakkur va axloqiy qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Guruh muhokamalari, rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlar va ijodiy mashg'ulotlar yordamida o'quvchilar qahramonlarning qarorlari, ularning xatti-harakatlari va hayotiy tajribalarini chuqurroq tahlil qiladi. Shu jarayon orqali yoshlar sabr, halollik, adolat, mas'uliyat va vatanparvarlik kabi milliy xarakter xususiyatlarini amalda o'rganadi va o'z hayotlariga tatbiq qiladi. Ijodiy mashg'ulotlar, loyiha ishlari va referat tayyorlash orqali o'quvchilar o'z fikrini erkin ifodalaydi, boshqalarning fikrini tinglashni o'rganadi va axloqiy tanlovlarni tahlil qiladi. Bu jarayon shaxsning ichki barqarorligini, empatiya va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi, shuningdek, ularni milliy qadriyatlarni qadrlash va ularga amal qilishga yo'naltiradi. Multimedia vositalari, vizual materiallar, interaktiv platformalar va raqamli resurslardan foydalanish pedagogik samaradorlikni oshiradi. Masalan, tarixiy voqealar, dramatik sahnalar va animatsiyalar yordamida badiiy asar tahlili yanada jonli va tushunarli bo'ladi, o'quvchilarni qiziqtiradi va dars jarayoniga faol jalb qiladi.

Shuningdek, samarali pedagogik jarayon o'quvchining shaxsiy xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etiladi. Har bir o'quvchining qiziqishi, qobiliyati va psixologik xususiyatlari inobatga olinadi, shuning natijasida tarbiyaviy ta'sir individual va umumiy sifatda oshadi. Ota-ona bilan hamkorlik, maktab ichidagi ijobiy ijtimoiy muhit va o'qituvchining targ'ibotchi yondashuvi pedagogik samaradorlikni yanada mustahkamlaydi.

Milliy qadriyatlarni o'quvchilarga singdirishning samarali yo'llaridan biri ularni amaliy hayotga tatbiq etishdir. Badiiy asarlar yosh avlodga nafaqat axloqiy va madaniy bilim beradi, balki ularni hayotiy vaziyatlarda qo'llash ko'nikmalarini shakllantiradi. Qahramonlarning murakkab vaziyatlarda qilgan axloqiy tanlovlari, ularning halolligi, adolati va mas'uliyatini o'rganish orqali o'quvchilar shaxsiy hayotlarida shunga o'xshash qarorlarni ongli ravishda qabul qilishni o'rganadi. Masalan, Alisher Navoiy va Abdulla Qodiriy asarlaridagi voqealar yoshlarni mehr-oqibat, vatanparvarlik va ijtimoiy adolatni amalda qo'llashga undaydi. Milliy qadriyatlarni amaliyotga tatbiq etishda maktab va ota-ona hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Tarbiyaviy tadbirlar, guruh loyihalari, ijtimoiy faoliyatlar va maktab ichidagi axloqiy mashg'ulotlar orqali o'quvchilar qadriyatlarni nafaqat o'rganadi, balki real hayotda qo'llashni o'rganadi.

Shuningdek, o'quvchilarga kichik ijtimoiy vazifalar berish, jamoaviy loyihalarda qatnashdirish va hayotiy dilemmalarni tahlil qilish ularning axloqiy qaror qabul qilish va mas'uliyat hissini oshirishga yordam beradi. Bu jarayon nafaqat milliy xarakter xususiyatlarini mustahkamlashga, balki shaxsning ichki barqarorligi va axloqiy komillik darajasini oshirishga xizmat qiladi. Natijada, milliy qadriyatlarni amaliy hayotga tatbiq etish orqali o'quvchilar nafaqat adabiyotdan bilim oladi, balki ularni hayotiy faoliyatda qo'llashni o'rganadi, bu esa milliy xarakter xususiyatlarini barqaror shakllantirishning eng samarali yo'llaridan biri hisoblanadi.

Milliy xarakter xususiyatlarini shakllantirish jarayonining samaradorligini aniqlash uchun baholash va monitoring tizimi muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon o'quvchilarning axloqiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishini o'lchashga, pedagogik yondashuvlarni takomillashtirishga va tarbiyaviy strategiyalarni optimallashtirishga yordam beradi. O'quvchilarda milliy xarakter xususiyatlarini baholashda bir qator mezonlar qo'llanadi: sabr-toqat, halollik, adolat, mas'uliyat, vatanparvarlik va ijtimoiy hamkorlik kabi fazilatlar. Shu mezonlar asosida darslar va tarbiyaviy mashg'ulotlar samaradorligi aniqlanadi.

Monitoring usullari quyidagi shakllarda amalga oshiriladi:

Observatsiya va kuzatuvlar: o'quvchilarning dars va tarbiyaviy mashg'ulotlardagi faoliyati, muhokamalardagi qatnashuvi va ijtimoiy xulq-atvori

baholanadi. Refleksiv ishlar: o'quvchilar kundaliklar, insholar yoki loyihalar orqali o'z fikrini ifodalaydi va axloqiy qarorlarini tahlil qiladi. Test va so'rovnomalar: axloqiy va madaniy qadriyatlar bo'yicha bilim va tushunchalar aniqlanadi.

Guruh baholash: guruh muhokamalari va jamoaviy loyihalar orqali o'quvchilarning hamkorlik va empatiya ko'nikmalari o'lchanadi. Shuningdek, natijalarni tahlil qilish orqali pedagoglar dars va tarbiyaviy metodlarni takomillashtiradi, interaktiv va innovatsion yondashuvlar samaradorligini oshiradi. Ota-ona bilan hamkorlik ham monitoring jarayonini to'ldiradi: uy vazifalari, oilaviy loyihalar va tarbiyaviy mashg'ulotlar orqali o'quvchining axloqiy va ijtimoiy rivojlanishi kuzatiladi.

XULOSA

Umumta'lim maktablarida o'zbek adabiyoti orqali milliy xarakter xususiyatlarini tarbiyalash jarayoni nafaqat bilim berish, balki yosh avlodning axloqiy, madaniy va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi asosiy pedagogik vositadir. Tadqiqotlar va tahlillar shuni ko'rsatadiki, badiiy asarlar o'quvchilarda abr-toqat, halollik, adolat, mas'uliyat, vatanparvarlik va empatiya kabi fazilatlarni shakllantirishda beqiyos ahamiyatga ega.

Badiiy matnlarni tahlil qilish jarayonida o'quvchilar qahramonlarning xatti-harakatlarini o'rganadi, murakkab vaziyatlarni tahlil qiladi va axloqiy qaror chiqaradi. Bu esa shaxsning ichki barqarorligi, ijtimoiy mas'uliyati va axloqiy komilligini rivojlantiradi. Interaktiv pedagogik metodlar — rolli o'yinlar, guruh muhokamalari, muammoli vaziyatlar va ijodiy mashg'ulotlar — jarayonni yanada samarali va qiziqarli qiladi.

Milliy qadriyatlarni amaliy hayotga tatbiq etish va baholash-monitoring usullari yordamida pedagogik jarayon tizimli va natijali bo'ladi. O'quvchilarning axloqiy va ijtimoiy rivojlanishini kuzatish, dars va tarbiyaviy metodlarni optimallashtirish, shuningdek, maktab va ota-ona hamkorligini yo'lga qo'yish pedagogik samaradorlikni oshiradi.

Shu tariqa, o'zbek adabiyoti umumta'lim maktablarida milliy xarakter xususiyatlarini shakllantirishning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Bu jarayon yosh avlodning madaniy o'zligini anglashini, milliy g'urur va vatanparvarlik

hissini mustahkamlashini, shuningdek, axloqiy va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirishini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Alisher Navoiy. Xamsa. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2011. – 800 bet.
2. Abdulla Qodiriy. O'tkan kunlar. Toshkent: Sharq nashriyoti, 2018. – 400 bet.
3. Avloniy, A. Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent: O'qituvchi, 2008. – 160 bet.
4. Yo'ldoshev, J., Hasanboyev, J. Pedagogika nazariyasi va tarixi. Toshkent: O'qituvchi, 2016. – 320 bet.
5. To'xtaxodjaye, N. Umumiy pedagogika. Toshkent: Fan va texnologiya, 2017. – 384 bet.
6. G'oziev, E. Umumiy psixologiya. Toshkent: O'zbekiston, 2015. – 512 bet.
7. Karimov, I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 bet.
8. Quronov, M. Milliy tarbiya asoslari. Toshkent: Ma'naviyat, 2019. – 240 bet.
9. Vygotsky, L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge: Harvard University Press, 1978. – 159 p.
10. Piaget, J. The Moral Judgment of the Child. New York: Free Press, 1965. – 416 p.